

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСНА СПІЛКА СПОЖИВЧИХ
ТОВАРИСТВ ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF ZAKARPATTYA REGIONAL UNION OF CONSUMER
COOPERATIVES AND OTHERS v. UKRAINE)**

(Заява № 65719/10 та 2 інші заяви)

РІШЕННЯ

П. 1 ст. 6 (цивільний аспект) • Повернення без розгляду повторної касаційної скарги першої організації-заявниці на підставі рішення Конституційного Суду України щодо тлумачення повноважень Верховного Суду України у вирішенні господарських спорів • Непередбачуване обмеження права на доступ до суду внаслідок невинуватеної затримки у розгляді скарги, поданої до ухвалення рішення Конституційного Суду України • Загальна тривалість господарського провадження не перевищила строк, який може вважатися розумним

СТРАСБУРГ

15 вересня 2022 року

ОСТАТОЧНЕ

15.12.2022

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Закарпатська обласна спілка споживчих товариств та інші проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Сіофра О'Лірі (*Siofra O'Leary*), Голова,
Мартіньш Мітс (*Mārtiņš Mīts*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Стефані Моро-Вікстром (*Stéphanie Mourou-Vikström*),
Лятіф Гусейнов (*Latif Hüseyinov*),
Ладос Чантурія (*Lado Chanturia*),
Івана Джеліч (*Ivana Jelić*), судді,
та Віктор Соловейчик (*Victor Soloveytchik*), Секретар секції,

з огляду на:

заяви (№ 65719/10, № 42520/10 та № 54581/10), які подала у різні дати, зазначені в таблиці у додатку, до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) зареєстрована в Україні організація «Закарпатська обласна спілка споживчих кооперативів» (далі – перша організація-заявниця), а також двоє громадян України, пані Неоніла Григорівна Агеева (далі – друга заявниця) та пані Світлана Валентинівна Хлабистова (далі – третя заявниця);

рішення повідомити Уряд України (далі – Уряд) про скарги за пунктом 1 статті 6 Конвенції на стверджувану відсутність доступу до суду (щодо всіх заяв) та необґрунтовану тривалість провадження (щодо першої організації-заявниці), а також визнати решту скарг у заяві неприйнятними;

зауваження сторін;

після обговорення за зачиненими дверима 03 травня 2022 року

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ВСТУП

1. Головним чином, справа стосується стверджуваного обмеження доступу заявників до суду за пунктом 1 статті 6 Конвенції після ухвалення рішення Конституційного Суду України щодо тлумачення повноважень Верховного Суду України у вирішенні господарських спорів.

ФАКТИ

2. Перша організація-заявниця є спілкою споживчих товариств, зареєстрованою у м. Ужгород. Вона об'єднує споживчі товариства Ужгородського району. Після отримання правової допомоги першу організацію-заявницю у Суді представляли пан М. Тарахкало,

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСНА СПІЛКА СПОЖИВЧИХ ТОВАРИСТВ
ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ»

пані В. Лебідь та пані Н. Гусейнзаде, юристи, які практикують у м. Київ.

3. Друга заявниця народилася у 1939 році та проживала у м. Луганськ. Вона померла 05 грудня 2015 року. Двоюрідна сестра заявниці, пані Неоніла Іванівна Грищенко, висловила бажання підтримати розгляд справи у Суді від її імені.

4. Третя заявниця народилася у 1960 році та проживає в м. Ялта. Її інтереси у Суді представляла пані К.В. Хлабистова, юрист, яка практикує в м. Ялта.

5. Уряд представляв його Уповноважений, пан І. Ліщина.

6. Факти справи, надані сторонами, можуть бути узагальнені таким чином.

I. ПЕРША ОРГАНІЗАЦІЯ-ЗАЯВНИЦЯ (ЗАЯВА № 65719/10,
ПОДАНА 27 ЖОВТНЯ 2010 РОКУ)

7. 09 грудня 2002 року перша організація-заявниця звернулася до Господарського суду Закарпатської області з позовом про визнання недійсним договору купівлі-продажу.

8. Під час розгляду справи судом першої інстанції засідання у провадженні неодноразово відкладалися. Відкладення розгляду справи, які тривали загалом близько двох років і дев'яти місяців, були пов'язані з неявкою представника першої організації-заявниці до суду, клопотаннями першої організації-заявниці про відкладення розгляду справи до розгляду правоохоронними органами різних скарг, пов'язаних з предметом спору, а також необхідністю для сторін провадження мати час для ознайомлення з новими твердженнями організації-заявниці, які та неодноразово висувала.

9. 06 липня 2007 року Господарський суд Закарпатської області ухвалив рішення не на користь першої організації-заявниці. Це рішення було залишено без змін апеляційним судом 20 вересня 2007 року.

10. 24 січня 2008 року, розглянувши подану у подальшому касаційну скаргу, Вищий господарський суд України (далі – ВГСУ) скасував зазначені рішення та направив справу на новий розгляд до Господарського суду Закарпатської області.

11. 03 квітня 2008 року Верховний Суд України, діючи як касаційний суд другої інстанції, відмовив у задоволенні поданої відповідачем повторної касаційної скарги на постанову ВГСУ від 24 січня 2008 року.

12. 10 лютого 2009 року Господарський суд Закарпатської області ухвалив рішення не на користь першої організації-заявниці. Це рішення було залишено без змін апеляційним судом і ВГСУ 29 липня та 03 грудня 2009 року відповідно.

13. 29 грудня 2009 року перша організація-заявниця подала до ВГСУ повторну касаційну скаргу на його постанову від 03 грудня 2009 року. Скаргу було адресовано Верховному Суду України як касаційному суду другої інстанції.

14. 31 травня 2010 року ВГСУ повернув повторну касаційну скаргу першої організації-заявниці із супровідним листом за підписом працівника канцелярії суду. У відповідних частинах листа зазначено:

«Конституційний Суд України у своєму рішенні від 11 березня 2010 року ... встановив, що конституційний статус Верховного Суду України не передбачає наділення його законодавцем повноваженнями суду касаційної інстанції щодо рішень вищих спеціалізованих судів...

Отже, постанови (ухвали) вищого спеціалізованого суду касаційному оскарженню до Верховного Суду України не підлягають.

З огляду на це, касаційна скарга [організації-заявниці]... та додані до неї документи повертаються [організації-заявниці].»

II. ДРУГА ЗАЯВНИЦЯ (ЗАЯВА № 42520/10, ПОДАНА 23 ЧЕРВНЯ 2010 РОКУ)

15. 18 грудня 2008 року Господарський суд Луганської області ухвалив рішення про ліквідацію товариства «Л.А.П.» під час розгляду справи про банкрутство.

16. 31 березня 2009 року друга заявниця, одна з кредиторів товариства «Л.А.П.», подала апеляційну скаргу на цю ухвалу.

17. 02 квітня 2009 року Луганський апеляційний господарський суд відмовив у прийнятті апеляційної скарги як поданої поза встановленим строком.

18. 22 вересня 2009 року Луганський апеляційний господарський суд переглянув ухвалу від 18 грудня 2008 року за апеляційними скаргами, поданими іншими кредиторами товариства «Л.А.П.», і залишив її без змін.

19. Тим часом, 13 квітня 2009 року друга заявниця звернулася до ВГСУ з касаційною скаргою на ухвалу від 18 грудня 2008 року. Спочатку прийнявши скаргу до розгляду, 03 березня 2010 року ВГСУ припинив провадження на тій підставі, що друга заявниця не оскаржила постанову від 22 вересня 2009 року, якою Луганський апеляційний господарський суд залишив без змін ухвалу від 18 грудня 2008 року. ВГСУ зазначив, що друга заявниця могла оскаржити постанову від 22 вересня 2009 року, якби бажала.

20. 22 березня 2010 року друга заявниця подала повторну касаційну скаргу на ухвалу ВГСУ від 03 березня 2010 року. Посилаючись на статтю 111-16 Господарського процесуального кодексу України, друга заявниця подала касаційну скаргу та додані до неї документи до ВГСУ, бажаючи, щоб їх направили на розгляд до Верховного Суду України.

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСНА СПІЛКА СПОЖИВЧИХ ТОВАРИСТВ
ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ»

21. 05 травня 2010 року скаргу другої заявниці було повернуто їй із супровідним листом, підписаним працівником канцелярії ВГСУ. У відповідних частинах листа зазначено:

«Конституційний Суд України у своєму рішенні від 11 березня 2010 року ... встановив, що конституційний статус Верховного Суду України не передбачає наділення його законодавцем повноваженнями суду касаційної інстанції щодо рішень вищих спеціалізованих судів. ...

Отже, постанови (ухвали) вищого спеціалізованого суду касаційному оскарженню до Верховного Суду України не підлягають.

З огляду на це, касаційна скарга [заявниці]... та додані до неї документи повертаються [заявниці].»

III. ТРЕТЯ ЗАЯВНИЦЯ (ЗАЯВА № 54581/10, ПОДАНА 11 ВЕРЕСНЯ 2010 РОКУ)

22. У серпні 2009 року третя заявниця, яка діяла як фізична-особа підприємець, звернулася до Господарського суду Автономної Республіки Крим із позовною заявою, вимагаючи від Гурзуфської селищної ради пролонгувати з нею договір оренди нежитлових приміщень.

23. Після того, як суди першої та апеляційної інстанцій залишили без задоволення її позовну заяву, третя заявниця подала касаційну скаргу до ВГСУ.

24. 23 березня 2010 року ВГСУ залишив без задоволення касаційну скаргу третьої заявниці.

25. 08 квітня 2010 року третя заявниця подала ще одну касаційну скаргу до ВГСУ на його постанову від 23 березня 2010 року. Касаційну скаргу було адресовано Верховному Суду України, і третя заявниця хотіла, щоб її направили до Верховного Суду України разом з матеріалами справи.

26. 11 червня 2010 року ВГСУ повернув касаційну скаргу третьої заявниці із супровідним листом за підписом працівника канцелярії ВГСУ. У відповідних частинах листа зазначено:

«Конституційний Суд України у своєму рішенні від 11 березня 2010 року ... встановив, що конституційний статус Верховного Суду України не передбачає наділення його законодавцем повноваженнями суду касаційної інстанції щодо рішень вищих спеціалізованих судів. ...

Отже, постанови (ухвали) вищого спеціалізованого суду касаційному оскарженню до Верховного Суду України не підлягають.

З огляду на це, касаційна скарга [заявниці]... та додані до неї документи повертаються [заявниці].»

27. 09 липня 2010 року третя заявниця направила свою касаційну скаргу безпосередньо до Верховного Суду України з проханням прийняти її до розгляду. Зокрема, вона стверджувала, що ВГСУ

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСНА СПІЛКА СПОЖИВЧИХ ТОВАРИСТВ
ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ»

свавільно відмовився виконати свій обов'язок, передбачений статтею 111-16 Господарського процесуального кодексу України, і направити її касаційну скаргу разом з матеріалами справи до Верховного Суду України для розгляду.

28. 16 липня 2010 року заступник голови Судової палати у господарських справах Верховного Суду України повернув звернення третій заявниці із супровідним листом, у відповідних частинах якого зазначено:

«... Відповідно до вимог чинного Господарського процесуального кодексу України Верховний Суд України не має можливості вирішувати питання про порушення провадження з перегляду зазначеної постанови Вищого господарського суду України [за вашою скаргою] ... без наявності справи. Водночас витребування справ Верховним Судом України з метою перевірки судових рішень [нижчих інстанцій] процесуальним законодавством не передбачено.»

29. 27 липня 2010 року третя заявниця надіслала листа Голові ВГСУ, скаржачись, що її касаційну скаргу було помилково повернуто їй, і вимагала направити її до Верховного Суду України разом з матеріалами справи. Вона долучила лист Верховного Суду України від 16 липня 2010 року та наголосила на відсутності в листі вказівок, що рішенням Конституційного Суду України було визнано недійсними положення розділу XII-2 Господарського процесуального кодексу України. Таким чином, ці положення були чинними на момент, коли вона вперше подала свою касаційну скаргу, і мали бути дотримані в її справі. Третя заявниця також стверджувала, що, звернувшись до вебсайту Верховного Суду України, вона виявила, що Судова палата у господарських справах продовжувала працювати у червні 2010 року та мала графік засідань, розміщений на її вебсторінці.

30. 11 серпня 2010 року працівник канцелярії ВГСУ надіслав лист третій заявниці, зазначивши про відсутність помилки у тому, що її касаційна скарга не була направлена до Верховного Суду України, оскільки Конституційний Суд України у своєму рішенні від 11 березня 2010 року чітко встановив, що Верховний Суд України не мав повноважень діяти як суд касаційної інстанції щодо рішень ВГСУ.

ВІДПОВІДНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ТА ПРАКТИКА

I. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ 1996 РОКУ

31. Відповідні положення Конституції України передбачають:

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСНА СПІЛКА СПОЖИВЧИХ ТОВАРИСТВ
ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ»

Стаття 6

«Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України.»

Стаття 8

«В Україні визнається і діє принцип верховенства права. ...»

Стаття 125

«Система судів загальної юрисдикції в Україні будується за принципами територіальності і спеціалізації.

Найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України.

Вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі суди. ...»

Стаття 129

«...Основними засадами судочинства є:

...

(8) забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом; ...»

Стаття 147

«Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні.

Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України.»

Стаття 150

«До повноважень Конституційного Суду України належить:

(1) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність):

- законів та інших правових актів Верховної Ради України; ...

(2) офіційне тлумачення Конституції України та законів України;

З питань, передбачених цією статтею, Конституційний Суд України ухвалює рішення, які є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені.»

Стаття 152

«... Закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність.»

II. ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ

32. Відповідні положення Кодексу у редакції, чинній у період з 15 травня 2003 року до 07 липня 2010 року, передбачають:

**Розділ XII-2. Перегляд судових рішень Вищого господарського суду
України Верховним Судом України**

**Стаття 111-14. Право касаційного оскарження судових рішень Вищого
господарського суду України**

«Сторони у справі та Генеральний прокурор України мають право оскаржити у касаційному порядку постанову Вищого господарського суду України, прийняту за наслідками перегляду рішення місцевого господарського суду, що набрало законної сили, чи постанови апеляційного господарського суду, а також ухвалу Вищого господарського суду України про повернення касаційної скарги (подання) до Верховного Суду України.»

**Стаття 111-15. Підстави для оскарження до Верховного Суду України постанов
[чи ухвал] Вищого господарського суду України**

«Верховний Суд України переглядає у касаційному порядку постанови [чи ухвал] Вищого господарського суду України у випадках, коли вони оскаржені:

- (1) з мотивів застосування Вищим господарським судом України закону чи іншого нормативно-правового акта, що суперечить Конституції України;
- (2) у разі їх невідповідності рішенням Верховного Суду України чи Вищого суду іншої спеціалізації з питань застосування норм матеріального права;
- (3) у зв'язку з виявленням різного застосування Вищим господарським судом України одного й того ж положення закону чи іншого нормативно-правового акта у аналогічних справах;

...»

**Стаття 111-16. Порядок подання касаційної скарги та внесення касаційного
подання на постанову чи ухвалу Вищого господарського суду України**

«... Касаційна скарга... подаються до Верховного Суду України через Вищий господарський суд України.

Вищий господарський суд України надсилає касаційну скаргу (подання) разом із справою до Верховного Суду України у десятиденний строк з дня надходження скарги (подання).

...»

III. РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 11 БЕРЕЗНЯ 2010 РОКУ

33. У справі за конституційним поданням сорока шести народних депутатів щодо офіційного тлумачення термінів «найвищий судовий орган», «вищий судовий орган» і «касаційне оскарження», які містяться у статтях 125 і 129 Конституції України, Конституційний Суд України постановив:

«...»

1. В аспекті конституційного подання:

- визначення у ... статті 129 Конституції України ... «забезпечення ... касаційного оскарження рішення суду» ... означає лише одноразове касаційне оскарження та перегляд рішення суду; законом можуть бути передбачені й інші форми оскарження та перегляду рішень судів загальної юрисдикції;

- визначення у ... статті 125 Конституції України вищих судів як вищих судових органів спеціалізованих судів означає, що вищі суди здійснюють на підставах і в межах, встановлених законами про судочинство, повноваження суду касаційної інстанції стосовно рішень відповідних спеціалізованих судів;

- визначення у ... статті 125 Конституції України Верховного Суду України як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції означає, що конституційний статус Верховного Суду України не передбачає наділення його законодавцем повноваженнями суду касаційної інстанції щодо рішень вищих спеціалізованих судів, які реалізують повноваження касаційної інстанції.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене. ...»

IV. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО СУДОУСТРІЙ І СТАТУС СУДДІВ» (ЗАКОН № 2453-VI ВІД 07 ЛИПНЯ 2010 РОКУ)

34. Серед іншого цим Законом було внесено зміни до Розділу XII-2 Господарського процесуального кодексу України, відповідні частини якого передбачають:

Розділ XII: Прикінцеві положення

«1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування...

3. Внести зміни...

3.3. У Господарському процесуальному кодексі України:

...

(а) Глава XII-2: Перегляд судових рішень Верховним Судом України

(і) *Стаття 111-14: Перегляд судових рішень Верховним Судом України*

«Верховний Суд України переглядає рішення господарських судів виключно на підставі і в порядку, встановлених цим Кодексом.»

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСНА СПІЛКА СПОЖИВЧИХ ТОВАРИСТВ
ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ»

(ii) Стаття 111-15. Право на звернення про перегляд судових рішень господарських судів

«Сторони у справі та Генеральний прокурор України мають право подати заяву про перегляд судових рішень господарських судів після їх перегляду в касаційному порядку. ...»

(iii) Стаття 111-16. Підстави для подання заяви про перегляд судових рішень господарських судів

«Заява про перегляд судових рішень господарських судів може бути подана виключно на таких підставах:

(1) неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, внаслідок чого ухвалено різні за змістом судові рішення у подібних правовідносинах;

(2) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.»

V. ІНСТРУКЦІЯ З ДІЛОВОДСТВА В ГОСПОДАРСЬКИХ СУДАХ УКРАЇНИ

35. До зазначеної інструкції, затвердженої 10 грудня 2002 року наказом № 75 Голови Вищого господарського суду України, вносилися зміни 25 жовтня 2004 року, 21 квітня 2011 року та 23 травня 2011 року, а згодом вона втратила чинність 27 лютого 2013 року. Пункти 3.32 та 3.33 інструкції у редакції, чинній у 2010 році, передбачали:

«3.32. Касаційні скарги, адресовані Верховному Суду України, та справи, що надійшли до Вищого господарського суду України, реєструються службою діловодства Вищого господарського суду України окремо та згідно з резолюцією передаються виконавцеві у встановленому порядку.

...

3.33. Супровідний лист про направлення касаційної скарги зі справою до Верховного Суду України підписується керівництвом Вищого господарського суду України, і разом з матеріалами касаційної скарги та справою передається до служби діловодства.

...»

ПРАВО

I. ОБ'ЄДНАННЯ ЗАЯВ

36. Беручи до уваги схожість предмету заяв, Суд вважає за доцільне розглянути їх спільно в одному рішенні.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

37. Заявники скаржилися, що їх свавільно позбавили доступу до Верховного Суду України. Перша організація-заявниця також скаржилася на порушення її права на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку. Вони посилалися на пункт 1 статті 6 Конвенції, відповідна частина якого передбачає:

«Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи упродовж розумного строку ... судом, ... який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру ...».

A. Доступ до суду

1. Доводи сторін

38. Заявники стверджували, що їхні повторні касаційні скарги, адресовані Верховному Суду України, були повернуті ВГСУ без розгляду у супереччя положенням національного законодавства. Перша організація-заявниця також зазначила у відповідь на зауваження Уряду, що:

- вона дотрималася процесуальних вимог, які діяли на момент подій для подання повторної касаційної скарги, і на той момент вона обґрунтовано вважала, що Верховний Суд України розгляне її скаргу;
- ВГСУ не надіслав повторну касаційну скаргу у встановлені процесуальним законодавством строки;
- вона не ставила під сумнів обов'язковий характер рішення Конституційного Суду України; однак те, що ВГСУ не надіслав до Верховного Суду України її повторну касаційну скаргу, подану у межах застосовного на той момент строку, порушило принцип юридичної визначеності.

39. Уряд стверджував, що відповідно до процесуального законодавства, чинного до 11 березня 2010 року, система господарських судів складалася з чотирьох інстанцій з Верховним Судом України, який становив найвищий рівень, тоді як цивільні, кримінальні та адміністративні справи розглядалися у межах трирівневої системи судів. Уряд також стверджував, що рішення Конституційного Суду України фактично було спробою уніфікувати судову систему України, встановивши трирівневу систему судів у всіх сферах.

40. Уряд також доводив відсутність підстав вважати, що ВГСУ неправильно тлумачив рішення Конституційного Суду України про виключення Верховного Суду України із системи судового контролю у господарських справах. У будь-якому випадку, на думку Уряду, саме національні суди мали вирішувати проблеми тлумачення національного законодавства.

41. Уряд визнав, що після ухвалення рішення Конституційного Суду України положення Господарського процесуального кодексу України залишалися формально без змін протягом певного часу; однак подальше їхнє застосування національними судами суперечило б Конституції України.

42. Насамкінець, Уряд підкреслив, що спори заявників розглядалися судами трьох інстанцій, які ухвалили рішення, які співпадали між собою, і питання справедливості цих рішень не стало предметом розгляду Судом у цій справі.

2. Оцінка Суду

(а) Заява № 65719/10

(i) Прийнятність

43. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

(ii) Суть

44. Загальні принципи щодо доступу до суду наведені в рішенні у справі «Зубач проти Хорватії» [ВП] (*Zubac v. Croatia*) [GC], заява № 40160/12, пункти 76 – 82, від 05 квітня 2018 року). Зокрема, Суд повторює, що право на доступ до суду не є абсолютним і може підлягати обмеженням; вони дозволяються опосередковано, оскільки право на доступ за своєю природою потребує регулювання з боку держави, яке може змінюватися у часі та місці відповідно до потреб і ресурсів суспільства та окремих осіб. Встановлюючи такі правила, Договірні держави користуються певною свободою розсуду. Хоча остаточне рішення щодо дотримання вимог Конвенції залишається за Судом, до його завдань не входить заміна оцінки національних органів влади будь-якою іншою оцінкою того, що може бути кращою стратегією у цій сфері. Проте встановлені обмеження не повинні звужувати наданий особам доступ у такий спосіб або такою мірою, щоб сама суть цього права була підірвана. Крім того, обмеження буде несумісним з пунктом 1 статті 6 Конвенції, якщо воно не переслідує законну мету та якщо немає розумної пропорційності між застосованими засобами та метою, якої прагнуть досягти (див. згадане рішення у справі «Зубач проти Хорватії» (*Zubac v. Croatia*), пункт 78).

45. Суд зауважує, що раніше він встановлював, що повторна касаційна скарга в українському господарському процесуальному законодавстві могла вважатися ефективним засобом юридичного захисту у розумінні пункту 1 статті 35 Конвенції у зв'язку з рішеннями судів нижчих інстанцій, ухвалених після 29 червня 2001 року, а тому

мала бути використана для цілей вичерпання засобів юридичного захисту (див. ухвала щодо прийнятності у справі «МПП «Голуб» проти України» (*MPP Golub v. Ukraine*), заява № 6778/05, ЄСПЛ 2005-XI). Такою була ситуація у справі першої організації-заявниці на момент ухвалення ВГСУ 03 грудня 2009 року своєї постанови.

46. Суд також зауважує, що перша організація-заявниця подала повторну касаційну скаргу 29 грудня 2009 року, але та не була направлена до Верховного Суду України протягом встановленого законом строку, а була повернута організації-заявниці 31 травня 2010 року з посиланням на рішення Конституційного Суду України від 11 березня 2010 року.

47. За цих обставин немає сумніву, що повернення без розгляду касаційної скарги першої організації-заявниці від 29 грудня 2009 року становило обмеження права на доступ до суду згідно з пунктом 1 статті 6 Конвенції.

48. За конкретних обставин цієї справи, на думку Суду, відсутні твердження, що внесення змін до системи касаційного оскарження, які стали результатом ухвалення рішення Конституційним Судом України від 11 березня 2010 року, не мали законної мети або вважалися з іншої причини проблемними, а головне питання, яке необхідно розглянути, полягає в тому, чи була відмова ВГСУ направити повторну касаційну скаргу першої організації-заявниці до Верховного Суду України передбачуваною і, таким чином, сумісною з вимогами пункту 1 статті 6 Конвенції.

49. Суд не ставить під сумнів загальновизнаний принцип негайного впливу процесуальних змін на провадження, які розглядаються (див. рішення у справі «Бруалья Гомес де ла Торре проти Іспанії» (*Brualla Gómez de la Torre v. Spain*), від 19 грудня 1997 року, пункт 35, *Збірник рішень Європейського суду з прав людини 1997-VIII*). Цей принцип також було підтверджено в ухвалі щодо прийнятності у справі «Воробойова проти України» (*Vorobyeva v. Ukraine*), заява № 27517/02, від 17 грудня 2002 року), в якій заявниця не скористалася засобом юридичного захисту, який було запроваджено під час судового розгляду.

50. В рішенні у справі «Мельник проти України» (*Melnyk v. Ukraine*), заява № 23436/03, від 28 березня 2006 року) Суд розглянув ситуацію, коли касаційну скаргу заявника було залишено без розгляду як подану поза межами встановленого строку внаслідок внесення змін до законодавства, які набрали чинності протягом часу, коли необхідно було подати скаргу, скоротивши строк для подання касаційної скарги з трьох місяців до одного, без будь-яких перехідних чи ретроактивних уточнень у змінених положеннях. Суд встановив, що залишення без задоволення касаційної скарги заявника не було передбачуваним і

пропорційним меті відповідних процесуальних змін, незважаючи на їхню явно законну ціль (там само, пункти 29 і 31).

51. Суд повторює, що доступність, чіткість і передбачуваність положень законодавства та практики, зокрема правил щодо форми, строків подання і строків давності, забезпечують ефективність права на доступ до суду. Хоча розвиток практики сам собою не суперечить належному відправленню правосуддя, у попередніх справах, коли зміни у національній практиці вплинули на незакінчені цивільні провадження, Суд не встановлював порушення, якщо він переконувався, що сторонам було відомо про внесені зміни до законодавства або це принаймні розумно передбачалося, і була відсутня невизначеність щодо їхньої юридичної ситуації (див. загальні принципи та посилання на практику в рішенні у справі «Петко Петков проти Болгарії» (*Petko Petkov v. Bulgaria*), заява № 2834/06, пункт 32, від 19 лютого 2013 року).

52. У цій справі Суд зауважує, що повторна касаційна скарга першої організації-заявниці була повернута через п'ять місяців після її подання. За цей час жодних дій вжито не було, хоча процесуальне законодавство встановлювало десятиденний строк з моменту подання касаційної скарги для направлення ВГСУ звернення сторони провадження разом з матеріалами справи до Верховного Суду України (див. статтю 111-16 Господарського процесуального кодексу України, процитовану в пункті 32).

53. У зв'язку з цим, не роблячи припущень стосовно можливого результату розгляду повторної касаційної скарги першої організації-заявниці, якби її було направлено до Верховного Суду України протягом встановленого процесуальним законодавством строку, Суд погоджується з аргументом організації-заявниці про існування розумних очікувань, що її касаційна скарга мала б шанси бути розглянутою.

54. У контексті зазначеного Суд вважає, що внаслідок невинуватеної затримки у розгляді повторної касаційної скарги першої організації-заявниці, поданої до ухвалення рішення Конституційним Судом України, обмеження права організації-заявниці на доступ до суду не було передбачуваним.

55. Отже, було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції щодо першої організації-заявниці.

(b) Заяви № 42520/10 та № 54581/10

Прийнятність

56. Уряд висунув заперечення щодо *locus standi* двоюрідної сестри покійної другої заявниці, пані Неонілі Іванівни Грищенко, з огляду на те, що вона не була стороною провадження у Верховному Суді

України, яке є предметом розгляду у цій справі, і той факт, що право на доступ до суду, на яке посилалася покійна друга заявниця, не могло бути передано.

57. Суд не вважає за необхідне ухвалювати рішення щодо заперечення Уряду, оскільки заяви другої та третьої заявниць у будь-якому випадку є неприйнятними з таких зазначених причин.

58. На відміну від справи першої організації-заявниці, в якій повторна касаційна скарга була подана та відповідно до законодавства мала бути направлена до Верховного Суду України до того, як Конституційний Суд України ухвалив своє рішення 11 березня 2010 року, друга та третя заявниці подали свої повторні касаційні скарги після ухвалення зазначеного рішення. Хоча на той момент процесуальне законодавство залишалося незмінним (див. пункт 32), рішення Конституційного Суду України, як воно тлумачилося ВГСУ, не дозволяло Верховному Суду України діяти як суд касаційної інстанції для оскарження рішень спеціалізованих судів. Як вказують аналогічні листи, надіслані всім трьом заявникам, ВГСУ виробив єдину практику повернення повторних скарг і немає підстав вважати, що наслідки ухвалення рішення Конституційного Суду України – за необхідності після звернення за правовою допомогою – були б непередбачуваними для учасників судового процесу.

59. Суд вважає, пам'ятаючи про свою субсидіарну роль, що юридична ситуація другої та третьої заявниць відрізнялася від ситуації першої організації-заявниці, і вони не можуть стверджувати про наявність у них очікувань, що їхні повторні касаційні скарги, подані 22 березня та 08 квітня 2010 року відповідно, тобто після ухвалення рішення Конституційного Суду України від 11 березня 2010 року, були б прийняті до розгляду.

60. З цього випливає, що скарги другої та третьої заявниць на стверджуване порушення їхнього права на доступ до Верховного Суду України є явно необґрунтованими та мають бути відхилені відповідно до пунктів 3 та 4 статті 35 Конвенції.

В. Тривалість провадження (заява № 65719/10)

1. Прийнятність

61. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

2. Суть

62. Уряд стверджував, що за цих обставин тривалість провадження у зазначеній справі не була надмірною. Він також доводив, що перша організація-заявниця сприяла затримкам у розгляді справи.

63. Перша організація-заявниця стверджувала, що відповідна справа не була складною, і наголошувала на своїй зацікавленості у швидкому вирішенні майнового спору, який мав для неї особливо важливе значення. Перша організація-заявниця також зазначила, що національні суди не діяли з належною ретельністю.

64. Суд зазначає, що провадження у справі тривало з 09 грудня 2002 року, коли перша організація-заявниця звернулася до Господарського суду Закарпатської області, до 31 травня 2010 року, коли ВГСУ повернув повторну касаційну скаргу організації-заявниці на постанову ВГСУ від 03 грудня 2009 року. У зв'язку з цим Суд зауважує, що після того, як Верховний Суд України, діючи як касаційний суд другої інстанції, 03 квітня 2008 року відмовив у задоволенні повторної касаційної скарги, поданої відповідачем (див. пункт 11), справу було розглянуто у чотирьох інстанціях, а загальна тривалість провадження становила близько семи років і п'яти місяців.

65. Суд повторює, що розумність тривалості провадження повинна оцінюватися у контексті обставин справи та з урахуванням таких критеріїв: складність справи, поведінка заявника і відповідних органів державної влади, а також важливість предмету спору для заявника (див., серед багатьох інших джерел, рішення у справі «Фрідлендер проти Франції» [ВП] (*Frydlender v. France*) [GC], заява № 30979/96, пункт 43, ЄСПЛ 2000-VII).

66. У контексті доводів сторін Суд зазначає, що предмет спору не мав нагального характеру. Крім того, він зауважує, що основні затримки у провадженні, які становили загалом близько двох років і дев'яти місяців (див. пункт 8), відбулися під час розгляду справи у суді першої інстанції. Перша організація-заявниця не заперечувала надану Урядом інформацію, що зазначені затримки сталися внаслідок власних дій першої організації-заявниці і держава не несла за них відповідальність. Насамкінець, решта періоду, який розглядається і становить близько чотирьох років й восьми місяців, не свідчить про наявність необґрунтованих затримок.

67. Беручи до уваги всі обставини справи, Суд вважає, що тривалість провадження не перевищила строк, який може вважатися «розумним».

68. Отже, не було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з необґрунтованою тривалістю провадження.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ (ЗАЯВА № 65719/10)

69. Перша організація-заявниця також скаржилася, що повернення її повторної касаційної скарги ВГСУ становило порушення статті 13 Конвенції, яка передбачає:

«Кожен, чії права та свободи, визнані в [цій] Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб правового захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.»

70. Беручи до уваги свій висновок у зв'язку зі скаргою за пунктом 1 статті 6 Конвенції (див. пункт 55), Суд вважає, що немає необхідності розглядати справу за статтею 13 Конвенції, оскільки вимоги цієї статті є менш суворими, і в цьому випадку поглинаються положеннями пункту 1 статті 6 Конвенції (див. рішення у справі «Сі.Джі проти Сполученого Королівства» (*C.G. v. the United Kingdom*), заява № 43373/98, пункт 53, від 19 грудня 2001 року).

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

71. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

A. Шкода

72. Перша організація-заявниця (заява № 65719/10) вимагала 1 024 787 євро в якості відшкодування матеріальної шкоди, зазваної внаслідок втрати нею майна за договором купівлі-продажу.

73. Уряд вважав ці вимоги необґрунтованими.

74. Суд не вбачає жодного причинно-наслідкового зв'язку між встановленим порушенням і стверджуваною матеріальною шкодою; тому він відхиляє цю вимогу.

75. Перша організація-заявниця не подала вимог щодо відшкодування моральної шкоди. Тому Суд вважає, що у зв'язку з цим немає підстав присуджувати їй якусь суму.

B. Судові та інші витрати

76. Перша організація-заявниця також вимагала 38 614 євро в якості компенсації судових та інших витрат, понесених під час провадження у національних судах, і 3 750 євро, понесених під час

провадження у Суді, які мали бути сплачені безпосередньо на банківський рахунок представника заявника, пана М. Тарахкала.

77. Уряд стверджував, що ця вимога була надмірною та необґрунтованою.

78. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі з огляду на наявні в нього документи та зазначені критерії, надану організації-заявниці правову допомогу (див. пункт 2), і той факт, що її представник вступив у провадження лише на стадії комунікації, Суд відхиляє вимогу щодо компенсації судових та інших витрат, понесених під час провадження на національному рівні, та вважає за розумне присудити суму в розмірі 1 500 євро в якості компенсації судових та інших витрат, понесених під час провадження у Суді, яка має бути сплачена безпосередньо на банківський рахунок представника першої організації-заявниці, пана М. Тарахкала (див., *mutatis mutandis*, рішення у справах «Хлаїфія та інші проти Італії» [ВП] (*Khlaifia and Others v. Italy*) [GC], заява № 16483/12, пункт 288, від 15 грудня 2016 року та «Олександр Волков проти України» (*Oleksandr Volkov v. Ukraine*), заява № 21722/11, пункт 219, ЄСПЛ 2013).

С. Пеня

79. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Вирішує* об'єднати заяви;
2. *Оголошує* прийнятною заяву № 65719/10, а заяви № 42520/10 та № 54581/10 – неприйнятними;
3. *Постановляє*, що було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з правом на доступ до Верховного Суду України організації-заявниці у заяві № 65719/10;
4. *Постановляє*, що не було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з необґрунтованою тривалістю провадження у заяві № 65719/10;
5. *Постановляє*, що немає необхідності розглядати скаргу організації-заявниці за статтею 13 Конвенції у заяві № 65719/10;

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСНА СПІЛКА СПОЖИВЧИХ ТОВАРИСТВ
ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ»

6. *Постановляє, що:*

- (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити 1 500 (одна тисяча п'ятсот) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися організації-заявниці у заяві № 65719/10, в якості компенсації судових та інших витрат, понесених під час провадження у Суді; ця сума має бути сплачена на банківський рахунок представника організації-заявниці, пана М. Тарахкала, і бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
- (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;

7. *Відхиляє* решту вимог першої організації-заявниці щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 15 вересня 2022 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Віктор Соловейчик
(*Victor Soloveytchik*)
Секретар

Сіюфра О'Лірі
(*Siofra O'Leary*)
Голова

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСНА СПІЛКА СПОЖИВЧИХ ТОВАРИСТВ
ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ»

ДОДАТОК

Перелік заявників

№ з/п	Заява №	Назва справи	Подана	Заявник Рік народження Місце проживання	Представляв
1.	65719/10	Закарпатська обласна спілка споживчих товариств проти України	27.10.2010	ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСНА СПІЛКА СПОЖИВЧИХ ТОВАРИСТВ м. Ужгород	Пан М. ТАРАХКАЛО Пані В. ЛЕБІДЬ Пані Н. ГУСЕЙНЗАДЕ
2.	42520/10	Агєєва проти України	23.06.2010	Неоніла Григорівна АГЕСВА 1939 м. Київ	
3.	54581/10	Хлабистова проти України	11.09.2010	Світлана Валентинівна ХЛАБИСТОВА 1960 м. Ірпінь	пані К.ХЛАБИСТОВА